

Інвестиційний потенціал кредитних спілок та його реалізація в Україні

Стаття присвячена дослідженню кредитних спілок як суб'єктів інвестиційної діяльності. Розглянуто зарубіжний досвід інвестування коштів кредитними кооперативами. Виконано аналіз основних показників діяльності кредитних спілок в Україні. Проведено порівняння законодавства, що регулює діяльність кредитних спілок, страхових компаній та недержавних пенсійних фондів і стосується здійснення ними інвестиційної діяльності. Запропоновано основні напрями удосконалення інвестиційної діяльності кредитних спілок у майбутньому.

Ключові слова: кредитна спілка, державні цінні папери, інвестиції, активи.

Статья посвящена исследованию кредитных союзов как субъектов инвестиционной деятельности. Рассмотрен иностранный опыт инвестирования средств кредитными кооперативами. Проанализированы основные показатели деятельности кредитных союзов в Украине. Приведено сравнение законодательства, регулирующего деятельность кредитных союзов, страховых компаний и негосударственных пенсионных фондов и касающегося осуществления ими инвестиционной деятельности. Предложены основные направления усовершенствования инвестиционной деятельности кредитных союзов в будущем.

Ключевые слова: кредитный союз, государственные ценные бумаги, инвестиции, активы.

This article is devoted to research credit union as subjects of investment activity. Are considered international experience investing funds of credit cooperatives. Implemented the analysis of the main activity indicators of credit unions in Ukraine. Was conducted comparison of legislation regulating the activities of credit unions, insurance companies and pension funds, regarding the implementation of their investment activities. Been proposed main areas of improvement investment activities credit unions in the future.

Keywords: credit union, government securities, investments, assets.

Постановка проблеми. Кредитні спілки виступають одним із вагомих інститутів кредитування в секторі фінансових послуг. Їхня діяльність спрямована на акумулювання грошових коштів, які можуть бути інвестовані в реальний сектор економіки.

На даному етапі розвитку кредитні спілки обмежені у здійсненні інвестиційної діяльності. Хоча вони і володіють значними обсягами активів та можуть стати ефективним інструментом для мобілізації тимчасово вільних коштів населення, їхній інвестиційний потенціал залишається нерозкритим.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Кредитні спілки стали об'єктом піднім досліджень багатьох науков-

ців, серед яких О.Г. Волкова, О.Ю. Гавриленко, В.В. Гончаренко, О.М. Іваницька, Л.В. Ільченко-Сюйва, Г.М. Терещенко, В.П. Хомутенко, О.О. Хоменко, Ю.Ю. Чабанта ін.

Разом із тим, незважаючи на велику кількість статей та публікацій стосовно особливостей діяльності кредитних спілок в Україні, значна частина питань, пов'язаних із даною тематикою, лишається поза увагою дослідників і потребує подальшого вивчення та систематизації.

Метою статті є розгляд конкурентних переваг кредитних спілок в умовах ринкової економіки та розкриття їх інвестиційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 1 Закону України «Про кредитні спілки» кредитні спілки являють собою неприбуткові організації, засновані фізичними особами, професійними спілками, їхніми об'єднаннями на коопераційних засадах з метою задоволення потреб їхніх членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Головною метою діяльності кредитних спілок є надання своїм членам фінансових послуг, основними з яких є позички. Як правило, кредити завжди користуються популярністю серед населення, але в певних економічних умовах (наприклад, кризових) попит на них може значно коливатися. В таких випадках у кредитних спілок з'являються тимчасово вільні кошти, і для того, щоб вчасно виконувати свої зобов'язання перед своїми членами, ці кошти необхідно інвестувати.

Суть інвестиційної діяльності кредитної спілки полягає в комплексі заходів щодо підготовки та реалізації проектів інвестицій, в результаті яких досягається соціальний ефект.

Основною метою інвестиційної політики кредитної спілки є забезпечення найбільш ефективних шляхів розширення активів з позицій перспективного розвитку.

Соціальна ефективність функціонування кредитних спілок у регіоні може розглядатися з погляду досягнення раціонального споживання продуктів харчування та підвищення рівня життя населення. Результатом діяльності кредитної спілки буде підвищення зайнятості та зростання доходів населення, а також збільшення ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання [1].

Як показує зарубіжний досвід, законодавство більшості країн обмежує об'єкти інвестування коштів кредитних кооперативів. Так, наприклад, у Польщі дозволяється інвестувати тимчасово вільні кошти в облігації та інші цінні папери, які гарантується державою, а також розміщувати їх на депозитних рахунках чи вносити у капітал Центральної каси (об'єднаної кредитної спілки). У США тимчасово вільні кошти кредитні спілки інвестують: у державні облігації; ощадні

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

сертифікати чи ощадні рахунки державних банків, акції чи вклади до ощадно-позичкових асоціацій чи взаємних ощадних банків, гарантованих федеральними урядовими організаціями; облігації кооперативних банків, федеральних банків чи інших державних корпорацій; рахунки, пай, облігації чи акції асоціацій або інших організацій, створених для обслуговування кредитних спілок; пай кооперативних товариств; трастові та страхові компанії, а також в організації/підприємства чи інші цінні папери, створені чи гарантовані державою. Разом із тим у законодавстві США, яке регулює діяльність кредитних спілок, визначено повний перелік установ та видів цінних паперів, в які кредитні спілки можуть інвестувати тимчасово вільні кошти [2, с. 173].

Проте, незважаючи на певні обмеження, більшість кредитних спілок здійснюють активну інвестиційну діяльність. Органами управління розробляються спеціальні бізнес-плани, в яких чітко визначаються цілі та завдання інвестиційної діяльності, детально описуються витрати/доходи від її здійснення та можливий вплив на задоволення потреб, обслуговування і добробут членів кредитної спілки. Проводиться глибокий економічний аналіз, який показує вплив інвестицій на основні показники діяльності кредитної спілки, зокрема зростання прибутку та нарощення капіталу.

Діюче законодавство, яке регулює діяльність вітчизняних кредитних спілок, також передбачає можливість інвестування кредитними кооперативами тимчасово вільних коштів. Проте на даному етапі розвитку вони обмежені у здійсненні інвестиційної діяльності, що негативно впливає на ефективність їх функціонування.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про кредитні спілки» вітчизняним кредитним кооперативам дозволяється розміщувати тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках в установах банків, які мають ліцензію на право роботи з вкладами громадян, об'єднані кредитні спілки, а також придбати державні цінні папери, перелік яких встановлюється уповноваженим органом, та пай кооперативних банків [3].

Слід зазначити, що переліку державних цінних паперів, в які кредитні спілки можуть вкладати кошти, практично немає. Частиною першою Розпорядження Державної комісії з регу-

лювання ринків фінансових послуг України від 04.11.2004 №2739 «Про встановлення виду держаних цінних паперів, які можуть придбавати кредитні спілки» визначено, що «кредитні спілки можуть придбавати облігації внутрішньої державної позики з терміном обігу до одного року, умови випуску яких передбачають обов'язкове погашення в грошовій формі» [4].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про випуски облігацій внутрішніх державних позик» від 31.01.2001 №80 відсоткова ставка за такими облігаціями становить 0 (нуль) відсотків, а доходність визначається як різниця між номінальною вартістю, що відшкодовується власнику короткострокової державної облігації під час її погашення, та ціною її придання [5]. У більшості випадків дохід за такими облігаціями відсутній.

Разом із тим розміщення кредитними спілками коштів на депозитних рахунках у комерційних банках, об'єднаних кредитних спілках або ж надання кредитів іншим кредитним спілкам дуже часто розрінюється як підприємницька діяльність, і, як наслідок, відсотки за депозитами оподатковуються на загальних підставах (як і інші суб'єкти господарювання/підприємництва).

Отже, вітчизняні кредитні спілки обмежені у здійсненні інвестиційної діяльності, що не тільки негативно впливає на ефективність і результативність їх діяльності, а й не дозволяє зробити свій внесок у розвиток економіки.

Як видно із табл. 1, порівняно з попередніми роками у 2012 році відбувається зростання всіх показників діяльності кредитних спілок. Це свідчить про те, що кредитні спілки поступово відновлюють свою діяльність. Адже у період економічного зростання у 2008 році, коли кредитні послуги набули популярності серед населення, кредитні спілки поступово почали завойовувати свою нішу на вітчизняному ринку кредитування. Своєю чергою, це призвело до зростання усіх показників діяльності кредитних спілок: збільшувалось їх загальне число та кількість їх членів, стрімко зростав попит на кредитні ресурси, стабільно залучається внески на депозитні рахунки. Проте із розгортанням фінансової кризи через низку причин (погіршення матеріального становища громадян, зниження платоспроможності населення, недостатня увага до можливих

Таблиця 1. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок за 2008–2012 роки

№	Показник	Рік					Темп приросту, %			
		2008	2009	2010	2011	2012	2009 до 2008	2010 до 2009	2011 до 2010	2012 до 2011
1	Кількість зареєстрованих кредитних спілок, шт.	829	755	659	613	617	-8,9	-12,7	-7,0	0,7
2	Кількість членів кредитних спілок, тис. осіб	2669,4	2190,3	1570,3	1062,4	1095,9	-17,9	-28,3	-32,3	3,2
3	Активи, млн. грн.	6064,9	4218,0	3432,2	2386,5	2656,9	-30,5	-18,6	-30,5	11,3
4	Капітал, млн. грн.	1714,0	765,8	1117,3	942,9	1088,7	-55,3	45,9	-15,6	15,5
5	Кредити, надані кредитними спілками своїм членам, млн. грн.	5572,8	3909,1	3349,5	2237,4	2531,0	-29,9	-14,3	-33,2	13,1
6	Внески (вклади) членів кредитних спілок на депозитні рахунки, млн. грн.	3951,1	2959,3	1945,0	1185,5	1287,5	-25,1	-34,3	-39,0	8,6

Джерело: розраховано на основі даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг).

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Таблиця 2. Фінансові інвестиції кредитних спілок, млн. грн.

Показник	Код рядка	Рік						
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальна сума фінансових інвестицій, у тому числі:	060	432,8	385,3	223,1	188,4	137,6	132,5	135,1
Грошові кошти на депозитних рахунках у банках	061	423,9	372,1	208,6	168,3	125,2	121,3	123,7
Внески (вклади) на депозитні рахунки в об'єднаній кредитній спілці	062	0,6	0,6	0,2	0,2	1,4	2,9	3,1
Внески до капіталу кооперативних банків	063	0,005	0,01	0,01	6,3	0,3	0,3	0,3
Внески до капіталу об'єднаної кредитної спілки	064	8,2	12,5	11,9	11,2	9,7	7,8	7,8
Державні цінні папери	065	0,08	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002	0,002
До капіталу Бюро кредитних історій	066 ¹	–	0,06	2,4	2,4	1,0	0,2	0,2

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг.

¹ Розпорядженням Держфінпослуг від 02.03.2006 №5450 затверджено Зміни до Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, які набрали чинності з 01.01.2007.

Даним розпорядженням підпункт 3.1.2 пункту 3.1. Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Нацкомфінпослуг, затвердженого розпорядженням Держфінпослуг від 25.12.2003 №177, доповнено абзасом шостим змісту: «У рядку 066 відображається сума коштів, що внесена кредитною спілкою до капіталу юридичної особи, виключною діяльністю якої є збір, зберігання, використання інформації, яка складає кредитну історію».

ризиків, відсутність жорсткого законодавчого поля тощо) відбулося розбалансування системи кредитної кооперації загалом та кожної кредитної спілки зокрема.

За період з 2006 по 2012 рік вітчизняні кредитні спілки основну суму вільних коштів розміщували на депозитних рахунках у банках (табл. 2). Даний напрям інвестування займає від 92 до 98% від загальних обсягів фінансових інвестицій. Внески (вклади) на депозитні рахунки в об'єднаній кредитній спілці становлять від 0,1 до 2,3% від загальної суми фінансових інвестицій, внески до капіталу об'єднаної кредитної спілки – від 2 до 7%. Інвестування у державні цінні папери з 2006 року лишається незмінним і становить менше 1% від загальних обсягів фінансових інвестицій.

Протягом 2006–2012 років отримані проценти за наданими кредитами своїм членам займають у середньому 95% від загальної суми процентних доходів кредитних спілок. Першість по дохідності за окремими напрямами інвестування займають кошти, розміщені кредитними спілками на депозитних рахунках у банках (у середньому 4% від загальної суми процентних доходів). Дохідність за придбаними цінними паперами взагалі відсутня (табл. 3).

Отже, інвестиційної діяльності кредитних спілок у «класичному» розумінні практично не існує. Кредитування лишається найбільш популярним серед інших напрямів діяльності, а почики займають значну частку активів будь-якої кредитної

спілки. Інвестування для кредитних спілок сьогодні – це не основний вид діяльності, а лише спосіб захисту вільних коштів від інфляції та утримання тимчасово вільних коштів в обігу.

Такі обставини зменшують конкурентоспроможність кредитних спілок порівняно з іншими учасниками вітчизняного ринку фінансових послуг, тим самим гальмуючи розвиток системи кредитної кооперації.

Якщо проаналізувати законодавство, що регулює діяльність страхових компаній, то воно більш орієнтовано на інвестиційну діяльність і передбачає значну кількість об'єктів інвестування. Відповідно до статті 31 Закону України «Про страхування» страхові резерви страхових компаній можуть бути представлені активами таких категорій: банківські вклади (депозити), нерухоме майно, акції, облігації, іпотечні сертифікати, цінні папери, що емітуються державою, права вимоги до перестраховиків, банківські метали, кредити страхувальникам–громадянам, довгострокові кредити для житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, а також інвестиції в економіку України за напрямами, визначеними Кабінетом Міністрів України [6], а саме: розроблення та впровадження високотехнологічного устаткування, іншої інноваційної продукції, ресурсо- та енергозберігаючих технологій; розвиток інфраструктури туризму; добування корисних копалин; перероблення відходів гірничо–металургійного виробництва; будівництво житла; розвиток транспортної інфраструктури, в тому числі будівниц-

Таблиця 3. Доходи кредитних спілок, млн. грн.

Показник	Роки						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Отримані проценти за кредитами, наданими членам кредитної спілки	655,3	1 163,8	1 636,1	984,2	620,2	607,3	710,7
Отримані проценти за кредитами, наданими кредитним спілкам	6,8	8,0	9,3	2,5	1,6	1,1	0,5
Доходи від коштів, розміщених на депозитних рахунках у банках	62,2	65,6	48,1	33,9	29,2	19,1	17,3
Плата (проценти) на внески (вклади) на депозитних рахунках в об'єднаній кредитній спілці	0,06	0,08	0,04	0,03	0,05	0,2	0,6
Доходи від участі в капіталі кооперативного банку	0	0	0,02	0	0	0	0
Плата (проценти) на внески в капіталі об'єднаної кредитної спілки	0,8	1,2	1,5	1,1	0,009	0,06	0,1
Доходи від державних цінних паперів	0	0	0	0	0	0	0
Інші процентні доходи	1,4	2,5	1,7	0,5	0,4	1,0	1,6
Загальна сума отриманих процентних доходів	726,7	1 241,2	1 696,8	1 022,2	651,5	628,8	730,9

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг.

Таблиця 4. Загальні обсяги активів небанківських установ, млн. грн.

	Рік						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кредитні спілки	3241,2	5261,0	6064,9	4218,0	3432,2	2386,5	2656,9
Недержавні пенсійні фонди	137,4	280,7	612,2	857,9	1 144,3	1 386,9	1 660,1
Страхові компанії	23 995,0	32 213,0	41 930,5	41 970,1	45 234,6	48 122,7	56 224,7

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг.

Таблиця 5. Загальні обсяги та питома вага інвестицій у загальних обсягах активів небанківських установ, млн. грн.

Установа	Рік						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кредитні спілки	432,8	385,3	223,1	188,4	137,6	132,5	135,1
від загальної суми активів, %	13,4	7,3	3,7	4,5	4,0	5,6	5,1
Недержавні пенсійні фонди	131,0	271,3	599,0	834,0	1 108,6	1 349,8	1 650,8
від загальної суми активів, %	95,3	96,7	97,8	97,2	96,9	97,3	99,4
Страхові компанії	16 653,1	17 900,6	21 618,8	21 937,5	25 503,7	26 307,8	46 745,8
від загальної суми активів, %	69,4	55,6	51,6	52,3	56,4	54,7	83,1

Джерело: складено на основі даних Нацкомфінпослуг.

тво та реконструкція автомобільних доріг; розвиток сектору зв'язку та телекомуникацій; розвиток ринку іпотечного кредитування шляхом придбання цінних паперів, емітованих Державою іпотечною установовою [7].

Разом із тим законодавством, що регулює діяльність недержавних пенсійних фондів, також передбачено здійснення ними активної інвестиційної діяльності. Пенсійні активи недержавних пенсійних фондів дозволяється розміщувати на депозитних рахунках у грошових коштах та в ощадних сертифікатах; придавати або додатково інвестувати у цінні папери, доходи за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, акції та облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України, цінні папери іноземних інвесторів, іпотечні облігації, в об'єкти нерухомості, банківські метали та інші активи, що можуть бути оцінені за ринковою вартістю та не заборонені законодавством України [8].

За обсягами активів кредитні спілки займають друге місце серед найбільш капіталізованих небанківських установ (табл. 4). Порівняно з іншими небанківськими фінансовими установами, вони виявилися найбільш вразливими до проявів фінансової кризи та найменш спроможними щодо її якнайшвидшого подолання. З 2008 року обсяги активів кредитних спілок поступово скорочувалися, проте за підсумками 2012 року даний показник зрос на 11%, що свідчить про поступове нарощення фінансових ресурсів і, як наслідок, про стабілізацію та розвиток системи кредитної кооперації в цілому.

Разом із тим загальний обсяг фінансових інвестицій у кредитних спілках залишається стабільно низьким (табл. 5). Якщо у страхових компаній інвестиції становлять у середньому близько 60% від загальної суми активів, у недержавних пенсійних фондів – понад 95%, то у кредитних спілках даний показник становить в середньому 6%. (Для порівняння: у США цей показник становить більше 30 відсотків.)

Висновки

Фінансовий сектор – це одна з найважливіших сфер національної економіки, де відбувається формування та роз-

поділ фінансових ресурсів і послуг, та яка пов'язана з діяльністю фінансових посередників.

Оскільки економічне зростання неможливе без достатніх обсягів інвестиційних ресурсів, необхідно звернути увагу на ті фінансові установи, які здатні перетворити грошові заощадження громадян у фінансові ресурси, у суттєвий інвестиційний ресурс. До таких установ можна віднести кредитні спілки, які на сьогодні володіють значними обсягами активів і виступають ефективним інструментом підтримки населення.

Вітчизняне законодавство, яке регулює діяльність кредитних спілок, не створює належних умов для здійснення активної інвестиційної діяльності кооперативами. Позичкова діяльність кредитних спілок в сучасних умовах є більш вигідною, ніж інвестиційна.

Для того щоб сприяти зростанню інвестиційної активності кредитних спілок та розкрити їхній інвестиційний потенціал, необхідно удосконалити діюче законодавство. По-перше, розширити форми інвестування тимчасово вільних коштів кредитними спілками. Крім традиційних вкладів коштів на депозитні рахунки у комерційні банки та позичок іншим кредитним спілкам і їх об'єднанням необхідно дозволити кредитним спілкам вкладати кошти у будівництво житла для своїх членів, придбання для них різноманітних товарів та надання інших послуг. По-друге, розширити перелік установ, підприємств, організацій та видів цінних паперів, у які кредитні спілки можуть інвестувати тимчасово вільні кошти.

Разом із тим необхідно пам'ятати, що кредитні спілки працюють із коштами громадян, а тому особливу увагу слід приділити ризикам. До інвестиційного портфеля кожної кредитної спілки, яка планує займатися активною інвестиційною діяльністю, мають входити об'єкти з мінімальним рівнем ризику.

Список використаних джерел

- Показники економічної та соціальної ефективності в діяльності кредитних спілок. [Електрон. документ]. – Режим доступу: http://pridruchniki.ws/12920522/finansi/pokazniki_ekonomichnoi_sotsialnoi_efektivnosti_diyalnosti_kreditnih_spilok

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

2. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи: міжнародний досвід та українська практика. – К.: «Наукова думка», 1997. – 240 с.
3. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 №2908–III [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-11>
4. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про встановлення виду держаних цінних паперів, які можуть придавати кредитні спілки» від 04.11.2004 №2739 [Електрон. документ]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1444-04>
5. Постанови Кабінету Міністрів України «Про випуски облігацій внутрішніх державних позик» від 31.01.2001 №80 [Електрон. документ]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80-2001-p>
6. Закон України «Про страхування» від 07.03.96 №85/96–ВР [Електрон. документ]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-vr>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів» від 17.08.2002 №1211 [Електрон. документ]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1211-2002-p>
8. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 №1057–IV [Електрон. документ]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>